

Trevor and Trubay are different in many aspects: age, language, partly outlook, even aesthetics. But there are moments of correspondence between them: two letters in their surnames; realistic codes mixed with imagination in their short stories; dramatic impulse (as in Trubay's story "Tang"); presence of the superhuman, Supreme Being (as in Trubay's "Apocalypse"); absurd, Kafka's images.

Trevor's and Trubay's short stories are structured according to morphologic norm of this genre.

One more aspect establishes relation between the stories of two masters – their concern to visual, plastic aspects of the world, their attention to details.

Keywords: short story, tale, tradition, experiment, visualization.

УДК 821.161.2.09

А. Катюжинська, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕПОХА РАНЬОГО ЛІТЕРАТУРНОГО БАРОКО В НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЯХ В. ШЕВЧУКА ТА В. ЯРЕМЕНКА

Зроблено спробу дослідити особливості інтерпретації епохи Раннього бароко в наукових працях В. Шевчука та В. Яременка. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу періодизації епохи українського Бароко, запропонованих науковцями, зроблено акцент на актуальності проблеми періодизації епохи українського Бароко загалом. Обґрунтовано спільні й відмінні риси у трактуванні періоду Раннього бароко В. Шевчуком і В. Яременком. Проаналізовано проблему періодизації епохи Бароко загалом, і періодизації В. Шевчука та В. Яременка зокрема.

Ключові слова: культурно-історична епоха, проблема періодизації, українське літературне Бароко, Раннє бароко, В. Шевчук, В. Яременко.

Першим, хто заговорив про українське літературне Бароко, був Д. Чижевський, який розглянув цю епоху як естетичну систему, що, маючи "власний індивідуальний характер", поєднує в собі риси культур Середньовіччя й Ренесансу. "Бароко в найглибшій своїй суті течія "синтетична", яка щось сполучає та зливає, течія "синкретична", у якій зростається в єдність різноманітне, що виходить не з одного чи нечисленних пунктів погляду, а з багатьох, до того таких, що між собою нічого спільного не мають..." [7, с. 332–333]. Окрім цього, дослідник звертає увагу на труднощі, які виникають при визначенні хронологічних меж певного періоду в розвитку української літератури, і Бароко зокрема: "Ані один історичний період не почався з певного дня, року, навіть десяти або століття", а перед кожним явищем є попередники, тобто передчасні явища. "Тим важче, – пише Д. Чижевський, – говорити про закінчення якоїсь доби..." [6, с. 32]. Більше того, науковець наголошує на розмитості меж літературних періодів і накладанні їх один на одного певними визначальними рисами й цінностями.

Дослідженням особливостей літератури українського Бароко займалися також І. Франко, М. Грушевський, В. Перетц, М. Возняк, С. Єфремов, М. Петров, В. Щурат та ін. Проте ці науковці характеризували епоху Бароко як цілісну систему, не поділяючи її на періоди й не визначаючи риси кожного з них.

Саме тому в сучасній літературознавчій науці актуальною залишається проблема періодизації епохи українського Бароко. Аналіз досліджень засвідчує, що ця проблема стала об'єктом розвідок таких учених, як О. Гнатюк, З. Геник-Березовська, В. Кречотень, О. Мишанич, Д. Степовик, В. Шевчук, В. Яременко й ін.

Однією з сучасних вважається періодизація І. Ісіченка, який пропонує розрізняти: 1) Раннє бароко (перша третина XVII ст.); 2) Зріле бароко (1632–1720 рр.) та 3) Пізнє бароко (1720–1790-і рр.) [1, с. 33–39]. Натомість у другому томі академічної історії української літератури у 12 томах подаються дещо інакші хронологічні межі тих самих трьох періодів: 1) Література національного Відродження та Раннього бароко (друга половина XVI – перша половина XVII ст.); 2) Література Зрілого бароко (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.); 3) Література Пізнього бароко (друга половина XVIII ст.) [2].

Отже, метою роботи є проаналізувати періодизації літератури українського Бароко, запропоновані В. Шевчуком і В. Яременком, які вважаємо найґрунтовнішими й найбільш розробленими, а також дослідити

особливості інтерпретації епохи Раннього бароко цими науковцями.

Актуальність роботи зумовлюється необхідністю визначення місця й ролі Раннього бароко в літературознавчій науці, а також проблемою періодизації епохи українського Бароко загалом. Зокрема, нової, сучасної інтерпретації потребує науковий доробок дослідників українського Бароко, зокрема В. Шевчука та В. Яременка.

Новизна дослідження обґрунтовується тим, що вперше здійснено спробу аналізу особливостей Раннього бароко в концепціях В. Шевчука та В. Яременка, зосереджено увагу на спільних і відмінних рисах у періодизаціях епохи Бароко, запропонованих цими науковцями.

Вважаємо за доцільне зазначити, що критерії розмежування періодів епохи Бароко сполучають у собі літературно-естетичні й суспільно-культурні чинники. Однак у В. Яременка особливу увагу приділено також історичному розвитку України цього часу й схарактеризовано періоди у взаємозв'язку з історією, показано її вплив на зміни в літературному процесі, а отже, домінуючим критерієм у нього вважаємо суспільно-політичний.

В основу дослідження В. Шевчука покладено визначення Д. Чижевського про історико-естетичні періоди в літературі. Однак науковець не заперечує потреби в історизмі, тобто методі, що намагається вписати кожен пам'ятку в живе буття часу, у який вона постала: "Кожна художня річ, на моє переконання, попри все – опосередкований чи прямий дзеркальний відбиток життя, і ми ніколи пам'ятки до кінця не збагнемо, якщо вирвемо її з історичного процесу" [8, с. 18].

На думку В. Шевчука, "українське Бароко, як і будь-яке явище чи істота, у своєму розвитку має три періоди: ранній, розвинений та пізній" [10, с. 4]. Дослідник вважає, що Раннє бароко починається з творчості І. Вишенського, акцентуючи увагу на тому, що людина І. Вишенського (апологія ченця), незважаючи на її середньовічність, уже й барокова – із внутрішньою боротьбою супротивних начал. Більше того, В. Шевчук зазначає: "Твори І. Вишенського не можна розглядати як пам'ятки Ренесансу та Реформації, загалом же вони – початок нашого Бароко, той спалах, з якого воно в нас почалося... Бароко І. Вишенського – раннє, ще початкове, а не устійнене, розвинене, отже, ще не цілком типове, і на це треба зважати" [8, с. 12–13]. Триває перший період до 40-х рр. XVII ст., тобто до постановня Києво-Могилянської академії, воно культивується не лише в Києві, а й у Західній Україні, часто поєднуючись із Ренесансом.

У концепції В.Шевчука (як і у В.Яременка) доба розвиненого Бароко починається з 1632 р., вбирає в себе так звані бароковий класицизм і триває до падіння гетьмана І. Мазепи (1709). При цьому дослідник припускає, що цей період можна продовжити до падіння І. Скоропадського й написання Літопису Самійла Величка, тобто до 1725 р.

Пізнє бароко, на думку В. Шевчука, у європейському вимірі як рококо в нас не розвинулося, а набуло інших рис, з'єднавшись, певною мірою, із просвітництвом і елементами псевдокласицизму – творчість М. Козачинського, Г. Сковороди, Г. Максимовича, С. Дівовича, В. Капніста й інших, і проходило як загасання, що в наших умовах мало почасти характер творення двох його різновидів: низького і високого з відмиранням високого та розвитком низового, твореного народною мовою. Як бачимо, чіткі хронологічні межі цього періоду дослідник не визначає, констатує лише, що це XVIII ст. Однак можемо припустити, що початком визначається 1709 або 1725 р. Щодо завершення періоду Пізнього бароко, і всієї епохи українського Бароко загалом, то В. Шевчук наголошує на тому, що літературні форми українського Бароко не зникли відразу, адже "це була надто потужна традиція в українській літературі" [9, с. 344]. Більше того, дослідник переконаний, що перехід до нової літератури, твореної тільки українською народною мовою, основоположним твором якої стала "Енеїда" І. Котляревського, не відбувся одночасно на всіх українських землях. Загалом українське Бароко, на думку вченого, цілком вичерпало себе в 30-х роках XIX ст.

У науковій концепції В. Яременка епоха Бароко охоплює 80-ті рр. XVI–XVIII ст. і загалом розглядається як світоглядна система, культурно-історична епоха й мистецький стиль. Зокрема, важливим є вироблення ученим власної періодизації літератури українського Бароко, яка відтак поділяється на три періоди. Перший – Раннє бароко (80-ті рр. XVI ст. – 1632 р.) – характеризується творчою спадщиною І. Потія, М. Смотрицького, Л. Кривзи, З. Копистенського, О. Митури, П. Беринди, А. Скульського. Як бачимо, дослідник не відносить творчість І. Вишньовського до цього періоду, на відміну від В. Шевчука. Другий період – Високе (Розвинене) бароко (1632–1709) – представлений творчістю К. Саковича, І. Галятовського, М. Андрелли, Д. Туптала, П. Могили, С. Почаського, Ф. Прокоповича, К. Транквіліона-Ставровецького, І. Величковського, Л. Барановича й ін. Варто зазначити, що до цього часу належать також козацькі літописи – "Літопис Самовидця", Літопис Григорія Граб'янки, Літопис Самійла Величка. Третій період – Пізнє Бароко (1709–1798), яке, на думку вченого, характеризується взаємодією з просвітительськими тенденціями, використанням літературою елементів класицизму, впливом на систему літературних жанрів народної культури. Серед найяскравіших постатей цього періоду дослідник виокремлює І. Некрашевича, Й. Горленка, І. Максимовича, С. Дівовича, А. Головатого. Завершується епоха Бароко, на думку В. Яременка, творчістю Г. Сковороди та "Історією Русів" – пам'яткою, що вже втрачає барокову поетику, але певною мірою її зберігає.

В. Шевчук вважає, що Бароко як культурно-стилістична епоха постала на основі поєднання в одній естетиці культури середньовічної та ренесансної. Більше цього, він зазначає, що домінуючим центром, із якого надходили культурні хвилі в той час, уже стала Західна Європа, що свідчило про вхід України в західно-європейський простір. Разом із цим науковець говорить про те, що "Бароко було не італійське, не польське, а саме українське – автентичне й водночас частина європейської культури".

Відтак період Раннього бароко В. Шевчук називає "завершальною стадією Ренесансу й початковою Бароко водночас" [8, с. 374]. Науковець доводить свою думку тим, що літературне Середньовіччя тісно пов'язувалося з православною ортодоксією, яка почала допускати в себе засвоєння ренесансних форм лише у першій половині XVII ст., а в XVI ст. вони проникали в літературні пам'ятки тільки спорадично, що й знаменувало народження Раннього Бароко: "На конфесійному рівні ренесансна стилістика, проникаючи в православну середньовічну поетику, дала підставу до створення бароко, тоді як на католицькому ґрунті цю підставу дали контрреформація і початок антагоністичних змагань католицької та православної конфесій" [8, с. 374].

Більше того, дослідник вважає Раннє бароко півпохою однієї з Ренесансом епохи й зазначає, що тяглася вона до П. Могили та його атенею, а окремими явищами й далі. Ця підкультура політично вписувалася також у систему Речі Посполитої та тривала до Визвольної війни Б. Хмельницького: ренесансні риси тут своєрідно сплїталися з бароковими, водночас існувала естетична злука і з поетикою Середньовіччя.

Саме тому літературу XVI ст. – першої половини XVII ст. В. Шевчук називає українською літературою Речі Посполитої: "...відтак вона розвивалася чи погідно з тією державою чи суперечно до неї, але завжди в ній, і цього факту аж ніяк не можна скидати з уваги" [8, с. 373]. Цим, на думку дослідника, зумовлювалися польсько-українські чи литовсько-українсько-білоруські форми, як і засвоєння в число українських літературних мов латини й польської мови, адже навіть такий суто православний письменник, як М. Смотрицький, переважно більшість своїх творів написав польською; до того ж нею широко користувалася й полемічна література загалом.

Зокрема, науковець зазначає, що за своєю поетикою, мистецьким опрацюванням, складністю мистецьких завдань, секуляризаційними потягами ранньобарокова поезія, писана рутенцями, тобто "католицькою руссю", стояла непомірно вище поезії, твореної у православних колах словенською чи книжною українською мовами. Відтак силабічний вірш у кириличній поезії почав засвоюватися тільки з кінця XVI ст., і спершу це були досить нудні заримовані релігійні, із полемічним духом писання. Однак, починаючи з "Просфоними" через вірші Д. Наливайка до К. Саковича й далі кириличний вірш почав набувати мистецького наповнення, глибини думки, структурної вишуканості й різноманітності та поступово дорівнював до латиномовних і пономовних поезій. Також В. Шевчук наголошує на тому, що ранньобарокова поезія не завжди була мовою чуття, зазначаючи, що мову чуття можна прочитати в її низових формах, а висока поезія була мовою розуму, інколи дуже вигадливою, складною й не завжди сучасному читачеві зрозумілою. Як бачимо, дослідник розглядає поезію у двох її виявах – високому й низькому, це стосується і всієї літератури Бароко загалом.

В. Яременко не розглядає Раннє бароко як півпохою однієї з Ренесансом епохи, на відміну від В. Шевчука, а говорить лише про вплив культури європейського Відродження XVI ст. на неї. Однак разом із цим науковець зазначає, що Відродження античної культури, її гуманістичної сутності як провідної ідеї європейського Відродження не було для України штучно привнесеною чи нав'язаною модою: "Елементи античної культури засвоювалися в нас постійно і органічно. XV–XVI ст. тільки змінило на певний час напрям і шляхи цього засвоєння – не через Константинополь, а через Рим, Падую, Венецію, щоправда, уже в католицькій, латинсько-польській редакції" [4, с. 10].

Відтак В. Яременко акцентує увагу на тому, що в цей період українська література характеризується орієнтацією саме на давню візантійсько-києво-руську традицію і публіцистично протистоїть орієнтації на релігійно-культурну унію з католицизмом і політичною орієнтацією на Ватикан.

Об'єднувальною національною основою літературно-мистецького життя XV–XVI ст. була, на думку дослідника, саме язичницька антична образність і символіка, значною мірою секуляризована й під впливом гуманістичних ідей спрямована в цей час до людини, до ідеї власного національного відродження, до боротьби за православ'я як фактичного вияву національної незалежності. З огляду на це важливу роль В. Яременко приписує "Пересторозі", зазначаючи, що саме в цьому творі було проголошено найперспективніший поступовий розвиток у суспільно-культурній ситуації кінця XVI – початку XVII ст.

Окрім цього, науковець зазначає, що в цей період сформувався новий світогляд українців, хоча й декларував поворот до візантійської традиції, але насправді ухилився від плекання культу тілесного занепаду, а натомість підносив до ідеалу лицарську доблесть, героїку боротьби за віру, а відтак за національну незалежність: "Культурно-релігійний авторитет Візантії в цей час залишався лише декларацією, бо від затертого сотнями років негенованого вживання східнохристиянського ідеалу, що опирався лише на церковний патронат, нічого майже не залишилося" [4, с. 10].

З огляду на це, на думку В. Яременка, перші автори кінця XVI ст. виявляють глибоку зацікавленість історичними споминами, героїчними діями предків, їхніми заслугами на ниві освіти й культури. Окрім цього, коло зацікавлень поезії незмірно розширилося, у нових умовах першої половини XVII ст. знання західноєвропейської культури, освіти, ідеології було майже обов'язковим, завоювання античної культури стає нормою, на відміну від періоду боротьби проти унії 1596 р., коли симпатії до західної культури й католицизму сприймалися як зрада національних інтересів. Більше того, науковець зазначає, що "Секуляризація людського мислення, почуттів, веде до секуляризації літератури, і поворот до Середньовіччя цього процесу вже зупинити не може" [4, с. 11].

Літературний процес у першій половині XVII ст. є тією ж складною, багатовимірною, різномовною системою, що й у XVI ст. Особливу увагу В. Яременко приділяє саме розвиткові української поезії в період Ранняго бароко, зазначаючи, що перші зразки відродженого слов'янського віршування мають яскраво виражений елітарний характер – це опис і тлумачення родових дворянських гербів, панегірики на їхню честь, епітафії, надгробні плачі ("трени", "ляменти", "епіцедеїони"), різні посвяти. Сюди належать зразки поезії Г. Смотрицького, А. Римші, С. Зизанія, Х. Філалета. До того ж В. Яременко вважає, що XVII ст. народжувалося із чітким усвідомленням необхідності слов'янського відродження як власне національної, старої русько-візантійської культурної традиції. Більше того, на думку науковця, поети Ранняго бароко прагнули охопити думкою безкінечність простору й вічність буття, хоча й відкривали найчастіше порожнечу, непевність, рух у невідоме, кінець світу. Звідси – панування очікуваного над уявним, майбутнього над теперішнім, ідеалу над буттям, часом потворного над прекрасним.

Окрім цього, настанова нового барокового бачення світу, що зароджується в період Ранняго бароко, були пов'язані з прагненням до найсильнішого враження на людину, яку треба було полонити повністю, підкорити певній ідеї. Саме тому, наприклад, у Віталія ми бачимо

афористичні морально-дидактичні сентенції, у С. Почаського та Х. Євлевича проголошується гімн наукам, натомість вражаюче натуралістичні описи людських трупів постають у "Віршах" К. Саковича та в "Перлі многоцінному" К. Транквіліона-Ставровецького. Як бачимо, рання барокова поезія, будучи мистецтвом синтезу, прагнула не примирення суперечностей, а їхнього крайнього загострення, злітнення земного й небесного, духовного й світського, тілного й вічного, життя і смерті. В. Яременко акцентує увагу на зародженні в першій половині XVII ст. окремого виду поезії – зорової чи візуальної, яка настільки абсолютизувала форму, що вона часом вбирала в себе і зміст.

Варто зазначити, що дослідник виокремлює кілька джерел українського поетичного Бароко: запорозьке козацтво, що низкою спільних повстань із селянством живило соціальний ґрунт поезії; західноєвропейська та світова література; національна історія, що пов'язувала покоління історичними споминами, передавала культурно-поетичну традицію від народнопоетичних зразків до ренесансних історичних поем; народна поезія, що передала книжній поезії інтонаційний фонд, психологію образу й творчості взагалі; віросповідна строкатість – православ'я, унія, католицизм [5, с. 26–27].

Отже, на підставі огляду наукової літератури здійснено спробу дослідити особливості інтерпретації епохи Ранняго бароко В. Шевчуком і В. Яременком. З'ясовано, що погляди науковців дещо відрізняються: В. Шевчук називає цей період півепохою однієї з Ренесансом епохи й починає його із творчості І. Вишенського, натомість В. Яременко говорить лише про вплив культури європейського Відродження на нього й початком вважає 80-ті рр. XVI ст. Обидва науковці акцентують увагу на тому, що в період Ранняго бароко ренесансні риси своєрідно сплелися з бароковими, водночас існувала естетична злука і з поетикою Середньовіччя. Більше того, в обох концепціях епоха українського Бароко розглядається у взаємозв'язку з європейським, що свідчило про вхід України в західноєвропейський простір. Однак варто зазначити, що В. Яременко наголошує також на тому, що в цей період українська література характеризується орієнтацією й на давню візантійсько-києво-руську традицію.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого аналізу потребує науковий доробок усіх дослідників українського Бароко. Актуальним для літературознавчої науки є вироблення нової усталеної періодизації епохи українського Бароко.

Список використаних джерел

1. Ісіченко І. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.): навч. посіб. / І. Ісіченко. – Л.; К.; Х.: Святогорець, 2011.
2. Історія української літератури: у 12 т. – К.: Наук. думка, 2014. – Т. 2.
3. Слово многоцінне: у 4 кн.: хрестоматія укр. л-ри, створ. різними мовами в епоху Ренесансу (друга пол. XV–XVI ст.) та в епоху Бароко (кінець XVI–XVIII ст.) / упоряд.: В. Шевчук, В. Яременко. – К.: Аконіт, 2006. – Кн. 1.
4. Слово многоцінне: у 4 кн.: хрестоматія укр. літ., створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV–XVI ст.) та в епоху Бароко (кінець XVI–XVIII ст.) / упоряд.: В. Шевчук, В. Яременко. – К.: Аконіт, 2006. – Кн. 2.
5. Українська поезія XVII століття (перша половина): антологія. – К.: Рад. письменник, 1988.
6. Чижевський Д. Культурно-історичні епохи / Д. Чижевський // Д. Чижевський. Філософські твори: у 4 т.; за заг. ред. В. Лісового. – К.: Смолоскип, 2005. – Т. 2. – С. 24–35.
7. Чижевський Д. Українське літературне бароко: вибрані праці з давньої літератури / Д. Чижевський. – К.: Обереги, 2003.
8. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII ст.: у 2 кн. / В. Шевчук. – К.: Либідь, 2004. – Кн. 1.
9. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII ст.: у 2 кн. Пізньє Бароко / В. Шевчук. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 2.
10. Шевчук В. Розмисел про культурно-стилістичні епохи. Коли почалася нова українська література? / В. Шевчук // Українська мова та література в школі. – 1998. – № 7. – С. 1–3; № 8. – С. 4; № 9. – С. 7–8.

References

1. Isichenko I. Istoriiia ukrainskoi literatury: epokha Baroko (XVII–XVIII st.) : navch. pos. dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv / I. Isichenko. Lviv; Kyiv; Kharkiv : Sviatohorets, 2011. 568 s.
2. Istoriiia ukrainskoi literatury u dvanadtsiaty tomakh. T. 2 : Davnia literatura (druga polovyna XVI–XVIII st.) / nauk. Red. : V. Sulyma, M. Sulyma. Kyiv : Naukova dumka, 2014. 839 s.
3. Slovo mnohotsinne: v 4 kn. : khrestomatiiia ukr. l-ry, stvor. riznymi movamy v epokhu Renesansu (druga pol. XV–XVI st.) ta v epokhu Baroko (kinets XVI–XVIII st.). Kn. 1 : Literatura rannoho Baroko (80-ti roky XVI st. – 1632 r.) / uporiad. : V. Shevchuk, V. Yaremenko. Kyiv : Akonit, 2006. 800 s.
4. Slovo mnohotsinne: v 4 kn. : khrestomatiiia ukr. lit., stvorenoi riznymi movamy v epokhu Renesansu (druga polovyna XV–XVI st.) ta v epokhu Baroko (kinets XVI–XVIII st.). Kn. 2 : Literatura vysokoho Baroko (1632–1709) / uporiad. : V. Shevchuk, V. Yaremenko. Kyiv : Akonit, 2006. 800 s.

5. Ukrainska poeziiia XVII stolittia (persha polovyna) : antolohiia / uporiad., vstup. st. ta prym. V. V. Yaremenka. Kyiv: Rad. pysmennyk, 1988. 352 s.

6. Chyzhevskiyi D. Kulturno-istorychni epokhy // D. Chyzhevskiyi. Filosofski tvory : u 4 t. / pid zah. red. V. Lisovoho. T. 2. Kyiv : Smolospky, 2005. S. 24–35.

7. Chyzhevskiyi D. Ukrainske literaturne baroko : vybrani pratsi z davnoi literatury. Kyiv : Oberehy, 2003. 576 s.

8. Shevchuk V. Muza Roksolanska: Ukrainska literatura XVI–XVIII st. : u 2 kn. Kn. 1 : Renesans. Rannie Baroko / V. Shevchuk. Kyiv : Lybid, 2004. 400 s.

9. Shevchuk V. Muza Roksolanska: Ukrainska literatura XVI–XVIII st.: U 2 kn. Kn. 2: Rozvynene Baroko. Piznie Baroko. Kyiv : Lybid, 2005. 728 s.

10. Shevchuk V. Rozmysel pro kulturno-stylistychni epokhy. Koly pochalasia nova ukrainska literatura? // Ukrainska mova ta literatura v shkoli. 1998. № 7. S. 1–3; № 8. S. 4; № 9. S. 7–8.

Надійшла до редколегії 17.09.18

A. Katyuzhynska, stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE EPOCH OF THE EARLY LITERARY BAROQUE IN THE SCIENTIFIC CONCEPTIONS OF V. SHEVCHUK AND V. YAREMENKO

The article is an attempt to explore the features of the interpretation of the Early Baroque epoch by V. Shevchuk and V. Yaremenko in their scientific works. Particular attention is paid to the comparative analysis of the periodizations of these scientists, the emphasis is made on the urgency of the problem of periodization of the Baroque epoch in general. Common and distinctive features in the interpretation of the Early Baroque by V. Shevchuk and V. Yaremenko are substantiated. V. Shevchuk defines this period as the part of the Renaissance epoch. The scientist considers that it begins with the creativity of I. Vyshensky and continues until the establishment of the Kyiv-Mohyla Academy. In addition, it is cultivated not only in Kiev, but also in Western Ukraine, often combines with the Renaissance. But V. Yaremenko pays attention only to the influence of the culture of the European Renaissance on this period and considers that it begins in the 80 years of the XVI century. However, the scientist considers that the idea of the Renaissance of the ancient culture with its humanistic essence is not artificially introduced to Ukraine, because the elements of the ancient culture are acquired in Ukrainian literature constantly and organically. Both scientists emphasize that the Renaissance features originally combine with the Baroque features, at the same time there is aesthetic conjunction with the poetics of the Middle Ages during the Early Baroque period. Moreover, in both conceptions the epoch of the Ukrainian Baroque is considered in conjunction with the European one, which indicates the entrance of Ukraine into Western European space. However, V. Yaremenko also emphasizes that Ukrainian literature is characterized by the orientation to the ancient Byzantine-Kiev-Russian tradition during this period.

Keywords: cultural-historical epoch, the problem of periodization, Ukrainian literary Baroque, the Early Baroque, V. Shevchuk, V. Yaremenko.

УДК 821.161.2-3.09"19":7.049.1::159.942.6

Ю. Лесняк, асп.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

ГОЛОС І ПОЕТИКА АФЕКТУ

Досліджено особливості репрезентації афективних станів у художній літературі, позаяк саме афектами найчастіше зумовлені мотиви вчинків персонажів, ті чи інші сюжетні ходи тощо. Встановлено, що прозова творчість М. Хвильового з цього ракурсу постає особливим випадком, у якому поєднуються афективні стани з елементами рефлексії, а схема побудови образів афекту, у якій часто центральним мотивом постає голос, сприяє сугестії відповідного враження реципієнтові.

Ключові слова: афект, афектація, пристрасть, голос, мімезис, простір, тіло, текст, поетика, автор, Микола Хвильовий.

Афект і особливості цього стану становлять об'єкт наукового зацікавлення ще з античних часів. Історично афект вважається невід'ємним елементом дихотомії чуттєвого й розумного, тілесного й духовного. У наш час терміном "афект" послуговуються і філософія, і психологія та психіатрія, і юридичні науки, причому, хоча в усіх цих науках цей термін використовується у значенні сильного емоційного сплеску, під впливом якого індивід на короткий час втрачає вольовий контроль над власними вчинками, слово "афект" і досі в деяких працях використовується для позначення людських емоцій загальною. У європейських гуманітарних науках інтерес до афектів вилився в появу нового напрямку досліджень, відомого як affect studies.

Для літератури стан афекту можна умовно назвати постійним джерелом сюжетотворення. Адаже навіть для найперших зразків художньої літератури саме афекти, вчинки у стані афекту (прикладом у цьому випадку є "Іліада" та "Одіссея") були рушіями сюжету й основою внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Тому афект потребував особливих засобів відображення, засобів, які б повністю сугестували б реципієнтові враження про емоційний і психологічний стан персонажів. Відтак окреслення

суті афекту й аналіз образів цього стану в літературі ХХ ст. буде метою цього дослідження.

У часи античності афект ототожнювався з пристрастями. Це, за Арістотелем, стани, які впливають на волю особистості, здатні змінювати її рішення і поведінку, і, найчастіше, у такий спосіб призводять до страждань, однак не є за своєю суттю добрими чи злими [1]. У рецепції творів мистецтва афект катарсису є необхідним, позаяк приводить до ціннісного переосмислення життєвих установок індивіда [2]. Ідеї Арістотеля отримують продовження у філософії раціоналізму. Р. Декарт [9] [8], Д. Г'юм і деякі інші мислителі розвивають концепцію, за якою пристрасті є властивими людині від природи й здатні як з позитивного, так і з негативного боку впливати на людську волю та прийняття рішень. Д. Г'юм озвучує ідею, згідно з якою людина, яка керувалася б самим розумом, існувала б лише пасивно, оскільки сам по собі розум не здатен до активної дії і тільки афект на базі раціональної оцінки світу стимулює діяльність особистості [7, с. 348]. При цьому силою, протилежною до афекту, є не розум, а воля. Б. Спіноза наголошує, що афекти здатні як і перетворювати людину на раба власної пристрастності, так і сприяти досягненню рамок добра і зла [16; 14].